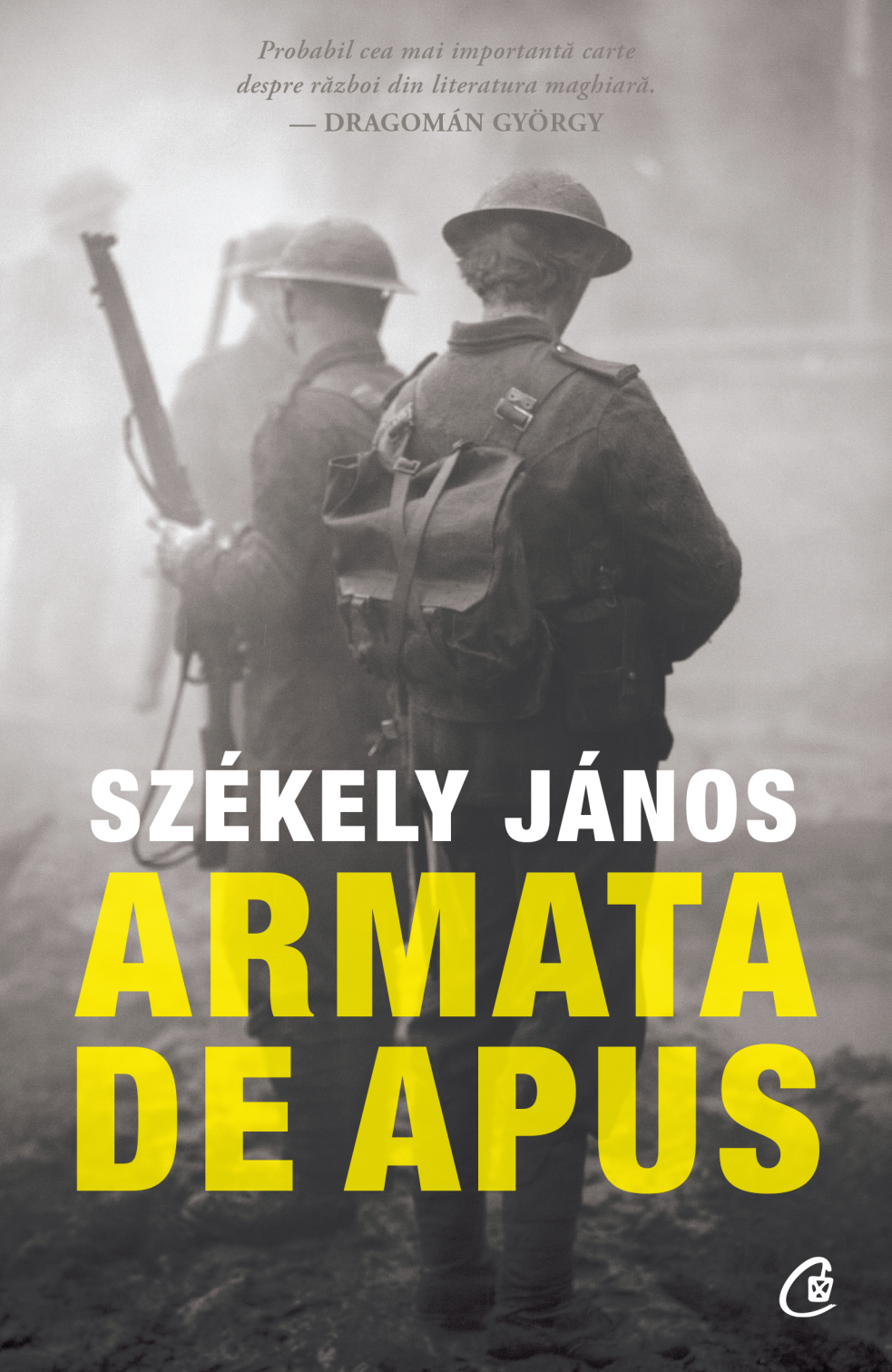

*Probabil cea mai importantă carte
despre război din literatura maghiară.*

— DRAGOMÁN GYÖRGY

SZÉKELY JÁNOS
ARMATA
DE APUS

PÁLINKÁS

Manejul era acoperit cu un strat gros de rumeguș.

Îl împrăștiau în fiecare săptămână, fără ca pe cel vechi să-l fi îndepărtat vreodată, așa că, după o vreme, se făcuse cam de o palmă – prin colțuri chiar mai gros. Până seara, călăreții îl răscoleau fără milă, îl bătăteau, îl brăzdau cu milioane de cratere ale copitelor, dar până dimineața soldații îl netezeau cu grijă; la ocazii festive greblau pe el și un fel de ornamente (pătrățele, valuri).

Nu era menit doar să ușureze mersul cailor și să le menajeze copitele, ci și să le absoarbă murdăria. Dar ceea ce se îmbibă multă vreme cu murdărie devine, în cele din urmă, tot murdărie. Rumegușul manejului era uscat cât de cât numai în lunile de vară cele mai calde. Altminteri era brăzdat de straturi revene, roșcate precum postavul, scotea la iveală cocoloașe de mucegai palide și răspânda un miros înțepător: de urină, de sudoare, de bălegar.

Odată cu venirea primăverii, pe rumegușul manejului se produsese o schimbare ciudată. Era pe jumătate reavăn, pe jumătate uscat; o diagonală îl împărțea deslușit într-un triunghi iernatic și unul văratic, după cum îl mătura de

dimineața până seara (sau după cum îl lăsa în umbră) soarele de primăvară care se strecura, teșit, prin ferestre.

Aliniați, caii își așteptau contingentul.

Stăteau în formație, în partea umbroasă a manejului, ținuți din scurt, doi câte doi, de câte un singur rândaș, la fel cum, și de partea cealaltă, în grajd, tot câte doi erau îngrijiți de același om. Își rodeau zăbalele plictisiți, oftau din greu în strânsoarea chingilor, încercau, întinzându-și până departe spinările, să-și mai slăbească un pic hamurile – drept care rândașii tresăreau și, cu câte o smucitură iritată, făceau ordine printre odraslele indisciplinate.

Erau cai buni; cai țărănești încrucișați cu rase englezești nobile; descendenții lui Nonius; dar, de fapt, erau cu toții niște corciturii. De la tați moșteniseră trupul deșirat, puterea nervoasă, stăpânirea de sine, iar de la mame, părul des și modestia tenace. Erau frumoși surii (mai ales cei bălțați, cu crupa dolofană), murgii tuciiurii, cu părul scurt, lucios, dar și bălanii sau roibii cu coama neagră erau cu adevărat minunați. Printre ei nu era nici măcar unul spălăcit, așa că numai surul castrat de la capătul rândului trezea o oarecare antipatie, cu capul lui bleg, cu măruntele pete ruginii ce îi umpleau părul de un alb murdar*.

Cine nu se minunează la auzul vocabularului bogat și plastic al vreunei vechi meserii? Ce minunați sunt termenii aceștia tehnici, cât de exacti, cât de sugestivi, aproape palpabili; câte expresii, atâtea lovituri în plin; putem observa în ele nașterea, viața spontană a limbii *in statu nascendi*.

* În limba maghiară, caii cu părul alb și cu pielea închisă la culoare se numesc „suri”. Întâlnim și cai care au atât părul, cât și pielea de culoare albă – dar foarte rar. (*N. a.*)

În limbajul străvechi al călăreților, castratului bătrân de la capătul rândului i se spunea bălțat, pestriț. Arăta de parcă tot corpul i-ar fi fost năpădit de mii de tăuni (sau mai degrabă de mii de muște roșietice, de bălegar); era plin de muște pe față, în jurul ochilor, până și pe picioare, de sus până jos; atât de plin, că era scârbos – aproape că îți venea să te duci la el să le alungi, așa de milă ți se făcea când îl vedeai.

Naturii nici că-i pasă de estetică. Ce o interesează pe ea dacă noi credem că ceva este frumos sau urât! Însă namila aceea de cal parcă suferea și ea pentru cum arăta. Și asta cu toate că greabănul înalt, picioarele vânjoase, puternice, spinarea teșită îi trădau rasa deosebită; s-ar fi putut foarte bine ca el să fi fost cel mai rapid, cel mai nobil cal din întreaga herghelie a regimentului. Numai că asta n-a reieșit niciodată. Pálinkás – așa îl chema pe nenorocitul acela – a renunțat de la bun început să-și pună în valoare calitățile cu care se născuse, nici prin minte nu-i trecea să se zbată pentru a da rezultate bune, alegea întotdeauna ce era mai ușor, chiulul, trândăveala. În loc de comparație aș putea spune și așa: în orice ființă, la naștere, se aprinde o lumină (arde un fel de flacăra în ea), iar asta i se vede în priviri. Ei bine, în ochii lui Pálinkás, această lumină se stinsese de multă vreme. Era dezamăgit, leneș, neascultător, îi lipsea cu totul ambiția (trăsătura de caracter cea mai umană a cailor); nu era dispus decât că stea într-un loc, să stea și să mănânce – dar și asta fățarnic, morocănos, indispus.

Acum aștepta înșeuat, alături de ceilalți, contingentul. Fiind ultimul, el era cel dintâi pe care cădea lumina aurie a soarelui de mai, care mătura zilnic rumegușul. Ceilalți rămăseseră în umbră, doar Pálinkás părea că se aprinsese în mănunchiul de raze care se revărsa pe fereastră. Părul

alb-gălbui, incandescent, scotea și mai mult în evidență muștele roșietice, mai că le auzai zumzăitul. Stătea cu capul plecat, atârându-i, de parcă ar fi suportat resemnat ca propriile-i pete să-i sugă sângele, ba chiar să-și depună ouăle pe el. Sau de parcă ar fi fost împroșcat cu zoaia puturoasă, coclită a rumegușului – așa stătea Pálinkás, scăldat din cap până-n picioare în lumină și în mizerie.

În formație strânsă, contingentul coti, bătând pasul, pe alea cu castani cu frunze roșii-transparente, cleioase, ghemuite în vârfurile crengilor: toate ca niște boboci proaspăt ieșiți din găoace. Nici nu intraseră bine în semiîntunericul puturos, nici nu deschiseseră bine poarta scundă a manejului, că stăpânul lui Pálinkás își și văzu calul. Îl cuprinse pe dată o oroare mută. Știuse prea bine că așa va fi (cum să nu fi fost așa?), de mai multe zile îl chinuia această presimțire și era pregătit sufla, dar acum, când era nevoit să se convingă cu propriii ochi de ceea ce știa dinainte, îl apucă o disperare și mai mare. Nu se aștepta la altceva, numai la asta – totuși era dezamăgit că așa se întâmplase. „Iată-l, iar e aici, iar l-au scos“, își spunea el înfrigurat și neliniștea aceea permanentă pe care încercase cu atâta îndârjire să și-o domine – cu atâta chin încât, cu timpul, devenise unica rațiune a vieții sale – acum cea neliniște sălbatică, animalică, îl cuprinse din nou.

Speranța sa amăgitoare și, în același timp, reazemul tainic al frământărilor sale cum că „poate nu-l vor scoate pe Pálinkás“ nu erau cu totul neîntemeiate. Se mai întâmplase deja, chiar de două ori semestrul trecut, să-l lase pe bălțatul acela înspăimântător în grajd, cine știe, poate pentru a fi potcovit. În asemenea cazuri tânărul său călăreț primea alt cal, unul dintre caii celor din anii superiori, din anul al doilea, iar acestea erau pentru el zile de sărbătoare, bucurii de

neuitat. Atunci orele de călărie erau un prilej de desfătare, fericire și degajare. Cincér, breaza aceea plăvană pe care-o călărea în locul lui Pálinkás, avea trapul ușor, pasul lung, plăcut, și pe deasupra o lua bucuros la galop: îi plăcea mișcarea. Ce-i drept, uneori, în timpul trapului, își înălța pe neașteptate capul, pocnindu-l năprasnic în nas pe călăreț cu creștetul său osos, de sărmanului îi dădeau lacrimile, dar asta nu era nimic pe lângă josniciile lui Pálinkás! Bineînțeles că tânărul, cu tuleiele abia mijite (un flăcău în pragul adolescenței), cu cizmele sale de călărie, care încerca și de data aceasta să-și înfofolească spaima vădită într-o comportare țepăună, milităroasă, nu își ura calul din cauza urâteniei lui. S-ar fi mulțumit și cu unul mult mai urât, cu un păr lit oarecare, sau cu vreo globă țigănească, cu coada plină de bălegar. Însă Pálinkás era vestit în tot regimentul pentru fărădelegile sale viclene. Îl știa toată lumea nu numai ca pe un animal lenș și urât, ci și răuvoitor, josnic, cătrănit. Antipatia pe care o trezea aspectul său nu îl făcea să se resemneze, ci mai degrabă îl întărâta la răzbunări josnice. Nu prididea să-și arate ura față de specia umană. Pe cât era de bleg în genere, pe atât de repede se puna în mișcare de îndată ce i se suia cineva în spinare. Pur și simplu nu suporta să fie călărit. Dacă uneori își găsea nașul, vreun călăreț pe care să nu-l trântescă la pământ de îndată, de la prima încercare, atunci cu acela era în stare să se zbată și câte un sfert de oră încheiat: să se ridice pe două picioare, să-și bălângănească copitele prin aer, să se ridice din nou, să dea din nou cu copitele, contorsionându-și între timp tot trupul, aidoma cailor sălbatici din Texas când sunt îmblânziți. Și niciodată nu se lăsa păgubaș; chiar dacă uneori se mai odihnea, după câteva minute o lua cu siguranță de la capăt: se dovedise de neîmblânzit.

Că lovea cu copita era de la sine înțeles, dar pe deasupra mai și mușca; rândașul care îl călărea de obicei, care-l îngrijea, îl curăța, îl adăpa și îl țesăla avea întotdeauna brațele învinețite. Chiar și pe comis, mai marele peste grăjdari, pe care nu reușise să-l doboare decât după trei sferturi de oră, din răzbunare l-a călcat în picioare. Cu cât era cineva mai bun călăreț, cu atât îl ura mai mult; celor mai buni le purta pică, fiecăruia în parte. Dacă cel care îl aducea nu-i ținea căpăstrul din scurt (sau bănuia că atenția i s-a abătut și-l mai slăbea un pic), atunci se cabra de îndată și încerca să-l lovească pe respectivul, lovind vijelios aerul cu picioarele din față. Apoi, după ce se răzbuna, cădea din nou în apatia lui bleagă. Și ceilalți cai aveau defectele lor: Baku își doboră și el călărețul; Váli era gădilicios, zbiera și necheza ca un nebun dacă se atingea cineva de el; Regős zvârlea și lovea cu copita; Ede mușca. Dar Pálinkás le avea pe toate la un loc. La fel ca bine cunoscuta planșă în care se putea vedea calul bolnav absolut (erau reprezentate pe un singur cal toate bolile posibile: chișița inflamată, râia, tignafesul), și Pálinkás întrupa și înfățișa, practic, cu o vădită satisfacție, toate cusururile imaginabile ale unui cal de călărie. Desăvârșit este ceea ce nu are niciun defect. Dar nici ceea ce întrunește toate defectele nu poate fi considerat altfel decât tot desăvârșit. Tocmai acesta era cazul lui Pálinkás: desăvârșit de groaznic, îngrozitor de desăvârșit.

Contingentul își făcu apariția în hala încăpătoare și, cât ai bate din palme, se aliniară cu toții pe partea însorită a rumeșului, în fața cailor. Stăpânul lui Pálinkás, care era cel mai scund dintre toți – de aceea și stătea la capătul rândului – se trezi chiar în fața calului său. Privea la capul lăsat în jos, nemișcat al lui Pálinkás, la ochii lui în care jucau toate culorile curcubeului, la muștele din jurul lor, stând în poziția

regulamentară de drepti, dar cu sufletul zbuguiat, scârbit, conștient de chinurile înfiorătoare care vor urma. Degeaba, acum, peste o jumătate de minut, va trebui să alerge la el (și pe deasupra cu tragere de inimă, de parcă aceasta i-ar fi fost dorința cea mai arzătoare), va trebui să urce în șa, pentru ca apoi, mai mult ca sigur, să se rostogolească neîntârziat în rumeguș. Apoi să se ridice scuturându-se de murdărie, rușinat, să urce din nou în șa, să se rostogolească iar, și așa mai departe, două ore încheiate, până ce i se va întoarce stomacul pe dos de amețală. Iar să fie fericit dacă Pálinkás nu-l va călca în picioare și nu-l va lovi cu copitele! S-ar putea întâmpla și una ca asta (de ce nu?), mai mult ca sigur că se va și întâmpla la sfârșitul celei de a doua ore, când Pálinkás își va fi pierdut definitiv răbdarea. Așa trebuia să se întâmple, nu avea scăpare, așa a fost și până acum, la fel cum va fi și de acum înainte: trebuia să alerge la cal, să-l încalce, ori de câte ori ar fi dat cu el de pământ, l-ar fi călcat în picioare și l-ar fi înjosit – pentru că așa era Pálinkás.

„E al meu, al meu, degeaba, ăsta e calul meu“, își repeta el, amorțit de o tristețe zadarnică, cu toate că știa prea bine că nu era calul lui. Nimeni nu putea avea calul propriu, toți caii erau din efectivul regimentului. Întâmplarea i-l hărăzise lui pe Pálinkás; din douăzeci și șapte de cai, tocmai pe acesta îl primise el; Doamne, și ce ușor ar fi putut primi altul! I-ar fi putut reveni blândul Sepróshát, sau Újmajor, care sărea minunat, și atunci orele de călărie ar fi fost altceva, cu totul și cu totul altceva – ce viață ușoară ar fi avut!

Stăpânul cel mărunțel al lui Pálinkás privea cu invidie la murgii, la bălțații, la surii aliniați în umbră, printre care doar pocitania lui strălucea scaldată în soare. Toți îl făceau să-și amintească de prima oră de călărie. Clasa era aliniată tot așa, pe rumegușul aburind, față în față cu caii, despre care el nu

știa nimic, dintre care el nu-l cunoștea pe niciunul și nici nu bănuia dacă le vor fi repartizați în ordine alfabetică sau după înălțime. Nu le fuseseră repartizați nicum; pur și simplu se auzise comanda: „La cai!“, ortacii lui porniseră îndată, o luaseră la goană; fiecare se dusese țintă la calul ales, ca albinele la stup; smulseseră căpestrele din mâinile rânđașilor, îmbulzindu-se, împingându-se unii pe alții și puseseră mâna pe cai. Alergase și el, bineînțeles, căci toată lumea alerga, dar fără vreun țel precis, alergase nesigur, ezitând, încât fiecare cal spre care se îndrepta era deja ales, cu frâul aruncat pe spinare, fiecăruia cineva îi potrivise deja șaua. Deci alergase mai departe, alergase nehotărât, de colo până colo și, în cele din urmă, fusese nevoit să-și dea seama cu tristețe că în zadar fuseseră la început tot atâția cai câți călăreți, el tot fără cal rămăsese. Adică nu! Acolo, în capătul rândului, era unul sur, fără stăpân – îi atrăsese atenția instructorul. Deci alergase într-acolo, coborâse scărița și, ajutat de rânđaș, se săltase cu greu în șa. De unde să bănuiască el că Pálinkás avea să rămână pentru totdeauna al său și că, odată cu el, avea să înceapă și coșmarurile de trei ori pe săptămână, câte două ore?

Acum, când își amintea de toate acestea (și încă foarte viu, mai viu chiar decât însași realitatea), era nevoit să se gândească la faptul că poate nu întâmplător primise el tocmai acest cal. Colegii lui de an erau aproape toți copii de militari, odraslele ambițioase ale unor tot atât de ambițioși ofițeri sau subofițeri, care probabil aveau, de fapt cu siguranță că aveau deja unele noțiuni despre cai. Pe deasupra, cine știe, poate că se înțeleaseră și cu rânđașii, sau măcar se interesaseră despre firea oblăduiților fiecăruia și, în cazul unei alegeri, spre care cal era mai bine să se îndrepte. Din

câte cunoștea el relațiile de acolo, era foarte probabil, ba chiar posibil; cu mintea lui de acum ar face și el la fel. Însă pe vremea aceea nu avea habar de nimic din toate aceste posibile aranjamente. Ajunsesse la cavalerie fără nicio vină, din întâmplare, fiindcă nu era în stare să facă diferența între felurile arme, iar acolo efectivul nu era complet. Până să se ajungă la alegerea cailor, ceilalți dobândiseră nu numai unele cunoștințe despre cai, ci și conștiința de cavalerist; el, însă, nu știa decât atât: că voia să ajungă ofițer. Nu fiindcă se simțea făcut pentru așa ceva, ci fiindcă nu se simțea făcut pentru nimic altceva. Avea aptitudini în multe domenii, îl interesau multe lucruri, însă nimic în mod deosebit. „Hai să ne facem atunci ofițer“ se hotărâse el la întâmplare, fără ca măcar să-i treacă prin gând că existau artileriști, mecanici, cavaleriști, infanteriști – numai „ofițeri“, pur și simplu, nu.

Da, în afară de el, probabil că toți își ochiseră dinainte câte un cal, de aceea și alergaseră cu atâta sânge drept la unul sau la altul. Nesiguranța lui, această atracție spre toate și spre nimic (din care cauză se și făcuse militar) – iată ce făcuse ca el să primească cel de pe urmă cal, iată ce i-l menise pe Pálinkás, nu hazardul! Așa a fost să fie și așa s-a și întâmplat. Atunci, la prima oră de călărie, de îndată ce s-a săltat în șa (și, încet, rândașii s-au îndepărtat), a simțit cum animalul s-a înfiorat deodată, sau poate numai pielea i-a tremurat, iar el a prins brusc aripi și a zburat peste capul calului, de parcă ar fi sărit capra, apoi s-a trezit în rumeguș. Prima dată a căzut foarte ușor, nici măcar nu s-a rostogolit, ci a aterizat în picioare, ca o pisică. Dar cu timpul, pe măsură ce demnitatea lui de cavalerist creștea și începea să stea tot mai țeașă în șa, Pálinkás făcea eforturi tot mai serioase să îl „semene“ pe drum; de atunci, căzăturile sale au devenit tot

mai groaznice, mai înspăimântătoare. A treia, a patra oară scurma deja rumeгуșul, rostogolit cu fața în jos, sau se izbea pieziș, cu o bufnitură puternică, de mantinelă, de își pierdea o vreme răsuflarea și nici măcar să se miște nu mai putea.

De fiecare dată trebuia să se ridice în picioare, să urce din nou în șa și să îndure fără să crâcnească bucuria malițioasă a colegilor. Asta era cel mai greu de suportat: faptul că râdeau pe față de el, pentru că era un călăreț slab și era limpede că nu făcea față alături de ei. Ar fi dat orice să-și spele rușinea, cu atât mai mult cu cât între timp se molipsise și el de acea mândrie proprie cavaleristului.

Soldatul de e călare

Frumoasă viață mai are...

Cânta din rășputeri, în timp ce mășăluiiau, iar în scrisorile pe care le trimitea acasă cita versuri din Balassa*, pe care le învățase pe de rost, fără niciun efort, încă de la orele domnului profesor Jánosi:

Arapii frumoși

Sub voi sunt focoși...

sau:

Voi, bidivii cu aripi de vultur.

Din astea cânta sau scria el, în timp ce tremura de teama propriului cal și-și dădea seama ce călăreț prost și nepriceput era! Ar fi dat orice numai să poată ieși la liman, dar nici după luni de zile nu reușise, ba chiar dimpotrivă, cu fiecare zi limanul părea tot mai îndepărtat. Căci, cu cât se temea mai mult de calul său, cu atât mai tare dădea de pământ cu

* Balassa Bálint (1554–1594), poet renescentist, primul reprezentant de seamă al poeziei maghiare. (*N. trad.*)

*Iar întrebarea mea e următoarea:
ce ați fi făcut dacă ați fi fost
în locul lui?*

Volumul – pe cât de subțire, pe atât de intens – cuprinde șapte povestiri despre cel de Al Doilea Război Mondial, relateate din perspectiva unui cadet. **SZÉKELY JÁNOS** descrie cu o precizie necruțătoare efectele sistemului militar asupra persoanei. Fiecare povestire rămâne cu cititorul pentru mult timp: un cadet este torturat și umilit de toată compania; un profesor devenit ofițer se vede constrâns să își execute un fost elev care dezertase; un neamț cu privire inteligentă, care conduce o motocicletă, însoțit de un câine, lichidează metodic prizonierii rămași în urmă dintr-o trupă în retragere. Paginile analizează la rece etica înfrângerii, redau cu acuitate felul în care războiul schimonosește totul și pe toți, cum pe chipul lui se nasc – sub pretextul cinstei – teama, cruzimea și oroarea de neoprit.